

MÉSZÁROS ANDRÁS

A Pusztay János átültetésében megjelent észet (szetu) hősköltemény, a Pékó zárt ë-zése

„Öles termetű a mi Pékónk,
vaskos testű erős embër,
Hitünk hívë volt a hősünk,
szetuknak volt szemëfenyë,...”

(Anne Vabarna: *Pékó. Az ënëkës kezdő szavai*)

Ajándék magyaroknak és észteknek

Eddig inkább csak Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803–1882) szerzeményéről, a „Kalevipoeg” című, 19. századi észet nemzeti eposzról hallottunk.¹ 2017-ben, 3 hónappal az észet állam 100. születésnapja (2018. február 24.) előtt pompás ajándékot kaptak Pusztay János professzortól az észtbarát magyarok, egyúttal tisztelgésben részesültek a szetu–észtek, akiket leginkább a csángómagyarokhoz hasonlíthatunk. Ekkor látott napvilágot – a Nap Kiadónál – a délkeleti észet nyelvjárásból magyarított eposz, Anne Vabarna fő műve, a „Pékó”.²

Anne Vabarna (* Orosz Birodalom, Szetuföld, Vöpolsova, 1877. december 21. – † Észtország [Szovjetunió, Észt Szovjet Szocialista Köztársaság], Szetuföld, Tonja, 1964.

- 1 A legutóbbi magyar kiadást és recenzióját lásd *Kreutzwald, Friedrich Reinhold*: Kalevipoeg. Észt nemzeti eposz. Bereczki Gábor és Kiisk Mai nyersfordításának felhasználásával ... ford., a bevezetőt és az utószót írta, valamint a jegyzeteket gond. Árpás Károly. Bp., 2012. 345 p.; *Büky László*: Friedrich Reinhold Kreutzwald 2012: ... = Nyelvtudomány, 2012–2013. 235–238. p.
- 2 *Vabarna, Anne*: Pékó. Szetu eposz. Ford. Pusztay János. Bp., 2017 (továbbiakban: Vabarna, 2017). 126 p.; A szerzőtől továbbá *Uő*: A leány haláladala. A nagy nász. Két szetu epikus ének. Ford. Pusztay János. Bp., 2017. 119 p.

december 7.) nevezetes szetu–észet népi énekes. Több mint 142.000 sor alkotást, dalt gyűjtöttek tőle: imákat, gyerek- meg esküvői dalokat, üdvözlő énekeket, elbeszélő alkotásokat és meséket. A keresztyény elemekkel már „megszelídített” pogány gabonaistenségről, Pékóról szóló mű terjedelme 7982 sor. Az 1927-ben megrendelés alapján tollba mondott hősköltemény szetu nyelvű eredetije 1995-ben jelent meg először.³

Nem mellesleg Pusztay János kiemelkedő nyelvészi teljesítménye az egyidejűleg közzétett szetu nyelvtan és szótár. Hiszen, az alkotások műfordításához először ezeket kellett létrehoznia – a maga számára is.⁴

Élvezetesen, tartalmi, formai hűséggel

A műfordító az eredetihez tartalmilag hű, magyarul is népi hangú, élvezetes átültetéssel örvendeztette meg a kiváló műfordításokhoz hozzászólt észtirodalom-kedvelőket. Az észet regivers szabadabb, mora (rövid szótag) egységekkel számolt, 7–10 szótaggal lüktető sorait megcsendítik a betűrímek (alliterációk), s gazdagítják a gondolatpárhuzamok meg az eposzi állandó jelzők („*Pékó ... kemény erős embër*”, „*eleven*

- 3 Peko. Setu rahvuseepos. Toim. Paul Hagu, Seppo Suhonen. Kuopio. 1995. 224 p. (Snellman-Instituutti. A-sarja; 18.)
- 4 *Pusztay János*: Szetu nyelvtan. Bp., 2017. 100 p.; *Uő*: Szetu–magyar (Vabarna) szótár. Bp., 2017. 204 p.; A négy szetu kötetéről ismertetést ad *Gál József*: Pusztay János kis szetu enciklopédiája. = Vasi Szemle, 2017. 6. sz. 734–740. p.; *Csúcs Sándor*: Szetu ajándék. = Finnugor Világ, 2018. 1. sz. 16–21. p.

eszű Meroszk”). A magyar változatban a tényleges, illetve a hangtani vagy alaki tájszavak száma nem tekinthető magasnak – *bogyószédni* (ragtalan tárgy), *brázda*, *erősb*, *kalangya*, *kántál*, *kepe*, *kiszél*, *lingár*, *rëndessen* stb. –, vagyis a hőskölteménynek „... teljesen hétköznapi a szóválasztása, nincs benne emelkedett stílusérték.”⁵ Ezért helyénvaló módon színesítik a magyarított művet az újdonság erejével ható szóösszetétel-lelemények is: *kalaphordó*, *öröming*, *örömruha*, *szeretettál* stb.

Pusztay János nyelvész – saját költői műalkotása mellett – tovább folytatja a különféle finnugor nyelveken létrehozott költői művek, különösen a még hiányzó népi alkotások magas színvonalú tolmácsolását. Ennek jegyében, 2021 tavaszán – eredeti források alapján – pompás szamojéd műeposz készült „Szomatu” címmel.⁶

A „Pekó” zárt ě-zése

A zárt ě mint a népi íz megjelenítője
A szakirodalom tanúsága szerint a zárt ě – használati körét tekintve – háromféle lehet: a., nyelvjárási; b., táji (regionális) köznyelvi; c., köznyelvi.⁷ „A magyar helyesírás szabályai” 11. kiadásának 90. szabálya⁸ el-

ismeri az a. és c. pont alattiak létezését, a 12. kiadás 89. szabálya⁹ csak a c. pont alattiét, viszont a b. pont alatti lehetőséget egyik kiadás sem említette meg. (Egyébként szembeötlő, hogy egy nyelvjárási hang nem-jelölése szerepel helyesírási szabályzatunk legújabb kiadásában. Amúgy a jelenlegi hivatalos nyelvművelés látókörében nemigen jelenik meg a zárt ě, bár a nyelvjárási megbecsülése szerepel a nyelvertervezésben.) A mai számítógépes-okostelefonos világban a nyelvi finomságok, így a nyelvjárási értékek rögzítése, láthatóvá-hallhatóvá tétele és továbbadása is könnyebben megvalósítható, mint mondjuk az 1993-ban elhunyt Lőrincze Lajos korában.

Pusztay János a mű 2017. november 14-ei bemutatóján elmondta: Többek véleményét kikérte a zárt ě jelöléséről. A megkérdezettek egyik fele ellenezte, másik fele helyeselte az eljárást. A műfordítói ráérzés és tudatos döntés helyesnek bizonyult: a nyugat-dunántúli nyelvjárási térség csepregi alnyelvjárásának a többi nyelvjárási térséghez képest bővebb zárt ě-zése ugyan nem jeleníti meg egy az egyben, de érzékeltesen jelzi az eredeti szetu kiejtési jellegzetességeket.

Használhatjuk-e a Tapolcafői Kalmár György (1726–1782 után) által bevezetett ě betűjelet? Miért ne? A magyar helyesírás egységét nem a zárt ě fenyegeti, hanem inkább egyéb következtelenségei: az *ly*, a földrajzi nevek helyesírása, no meg a különegybe írás szabálytalanságai). Vagy vegyük példának a régies betűinket: Ha 100-nál több régies betűt „engedünk” használni, az máris családnevek tömkelegét érinti: á = *a*, *aa*, *aá*, *áh*; c = *cz*, *tz*; ě (hosszú nyílt e) = *ee*; é = *e*, *ee*, *eé*, *éh*; i, j, ji = *y*; ö vagy ő = *e*, *eő*, *eő*, *ew*, *öö*, *öö*; t = *th*, *tt* (csupán itt 20-at tud-

5 Vabarna, 2017. 14. p.

6 Pusztay János: Szomatu. Szamojéd eposz. Bp., 2021. 136 p.

7 Papp István: Leiró magyar hangtan. Bp., 1966. 35–38. p.; Molnár József: A magyar beszédhangok atlasza. Bp., 1970. 58. p.; Szabó Géza: A magyar nyelvjárási. Egységes jegyzet. Kézirat. Bp., 1995. 38–55. p.; A magyar nyelv értelmező szótára. Főszerk. Bárczi Géza, Országh László. 1. köt. A–D. Szerk. Balázs János et al. Bp., 1959. XVIII–XX. p.; G. Varga Györgyi: Szövegmutatványok Hatvan regionális köznyelvből. Bp., 1980. 292 p. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok; 4.); Zilahi Lajos: Regionális köznyelvi szövegek Orosházáról. Bp., 1981. 71 p. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok; 9.)

8 A magyar helyesírás szabályai. 11. kiad. Bp., 1984. 39. p.

9 A magyar helyesírás szabályai. 12. kiad. Bp., 2015. (továbbiakban: AkH, 2015.) 45. p.

tam elősorolni). Nos, akkor a zárt *ĕ*-t, a magyar egyezményes hangjelölés egyik alapbetűjelét is bevehetjük a sorba mint kiejtési segédjelet.

A tanulmány készítése során a „Pekó” magyar nyelvű műfordításának szövegéből kigyűjtöttem és szóállományokban rögzítettem a zárt *ĕ*-s szavakat; megvizsgáltam a kötőhangzókat és a toldalékolást is: összehasonlítottam őket a zárt *ĕ*-zés általános rendszerének, az eĕR-nek a megfelelő nyelvi elemeivel.¹⁰

Főnevek, számnevek tövéghangzói

A főnevek tövéghangzója (teljes töve, kötőhangzója, amely tulajdonképpen a szótórhöz tartozik) a *Pékó*ban is túlnyomórészt zárt *ĕ* mind az alapszavaknál, mind a képzett szavaknál: *csĕpp-ĕ*-, *ĕnĕk-ĕ*-, *ĕszt-ĕ*-, *lsten-ĕ*-, *lengyel-ĕ*-, *lĕtt-ĕ*-, (népnév), *szĕm-ĕ*-, *vĕr-ĕ*-, *vezĕr-ĕ*-, stb.; *bölcseĕség-ĕ*-, *köpeny-ĕ*-, *nemzedĕk-ĕ*-, stb. (A népneveknél a főnévi jelentést tekintem elsődlegesnek, de melléknévként ugyanúgy használatosak.) A *mĕny-e*- főnévnél előfordul *ĕ* kötőhangzó is: *mĕny-ĕ-d*.

A főnevek jóval kisebb részének nyílt *e* a tövéghangzója (az eĕR-ben mintegy 150 alapszó): *csĕnd-e*-, *ĕgy-e*- (szn, ne), *kedv-e*-, *kez-e*-, *mĕny-e*-, *mĕnny-e*-, *nĕgy-e*- (szn), *rĕt-e*-, *szĕbb-e*-, *szĕgy-e*- stb.

A melléknevek tövéghangzóiról

Itt jóval kevesebb adatot nyerve csak néhány megjegyzésre futja. A melléknevek tö-

véghangzója lehet nyílt *e*: *szĕlid-e-k*, *szĕz-e-k* stb. De előfordulnak *ĕ* kötőhangzók is: *kĕk-ĕ-s*. A *szĕpĕk* az eĕR-ben ingadozó: *szĕpĕk* vagy *szĕpek*.¹¹

A toldalékolás főszabálya és néhány részlet

A toldalékokban és a tövéghangzóknál mindig a következő magánhangzók felelnek meg egymásnak: *O-Ĕ-Ō* (például: *-HOZ/-HĔZ/-HÖZ*; *-ON/-ĔN/-ÖN*; *-TOK/-TĔK/-TÖK*) és *A-E* (például: *-BAN/-BEN*; *-LAG/-LEG*). Továbbá *Á-Ĕ*, *Ó-Ō*, *U-Ū*, *Ú-Ű*. Két „segítő kifejezés” egymás alá írva szinte rendszerszerűen tartalmazza az összes magánhangzót: *Ū-UL-Ō SZAB-ÁLY|-O-K* és *SZŪK-ŪL-Ō SZEG-ĔLY|-Ĕ-K/-Ō-K*. Ne aggodjunk, a toldalékolásban a mély hangrendű *-O-*, illetve a szögedi *-Ō-* mindig megmutatja a párhuzamos zárt *-Ĕ-*!

– Például az igeragozás teljesen szabályos: *hoz-Ok*, *mĕgy-Ĕk*, *tör-Ōk*.

– A mód- és állapotváltozó ragja három alakváltozatban jelenhet meg, de főként a két magánhangzós változatot használjuk: *-n/-an/-en*.

– A helyhatározó (rajtalevő) eset ragja négy alakváltozatban jelenhet meg, de főként a magánhangzós változatokat használjuk: *-n/-on/-Ĕn/-Ōn*.

– A megfelelő igei és névszói toldalékok Pusztay János rendszerében is a névszók tövéghangzójához kapcsolódnak: *ĕkĕs-e-bb* (lásd az eĕR-t).

– Az *-ĕg* igeképző, az *-eg* névszóképző. Például: *zĕgĕg* stb. (De: *dĕlcĕg*, *kĕrĕg*, *nye-rĕg*.)

10 A Münchener kódex olvasata. Nyíri Antal és munkatársai betűhű kritikai szövegkiadása alapján. Az olvasatot és a szójegyzéket készítette, a köt. szerk. Mészáros András, H. Tóth Tibor. Bp., 2020. 317–326. p. <https://mek.oszk.hu/22700/22731/22731.pdf> (Megtekintve: 2022. február 15.)

11 *Buvári Márta*: Kiejtési szótár és útmutató 15 magánhangzóval. Bp., 2001. 107. p.; *Ūó*: Ĕ-e-ző szótár. Alapszókincs. Szerk. Mészáros András. Bp., 2010. <https://kiejtes.hu/szepkiejtesi-gyakorlatok-adattarak-nyilt-e-es-zart-e/ee-zo-szotar-alapszokincs> (Megtekintve: 2022. február 15.)

A valódi kötőhangzók

A valódi (független) kötőhangzó leíró szempontból nem tartozik sem a szótóhöz, sem a toldalékhoz. Különbféle toldalékok előtt vagy után jelentkeznek. (Itt most a nyelvtörténeti folyamatra nem térhetünk ki.) A valódi (független) kötőhangzók többsége nyílt *e*. Az eÉR-ben 24-féle ilyen kötőhangzót különböztetünk meg. A *Pékó* szövegében egyetlen eltérést találtam az eÉR valódi kötőhangzaitól: *illედelmes* (az eÉR-ben: *illedelmes*).

Kiválasztottam a *Pékó*ból a következő két szemléletes szóalakot. Érdemes elemeznünk összetevők szerint: *nyírésüket* = *nyír*-szótó – *-ē-* kötőhangzó (tővéghangzó) – *-s-* melléknévképző – *-ē-* (szófajjelölő, főnevet jelölő kötőhangzó) – *-k-* többesszámjel – *-e-* (valódi kötőhangzó) – *-t* tárgyrag. Előfordulhat többes számú melléknévként az eÉR-ben a *nyírések* (*nyírések*; milyenek?) szóalak is. Az *ékésebb* szóalak fölbontása: *ék-* (szótó) – *-ē-* kötőhangzó (tővéghangzó) – *-s-* (melléknévképző) – *-e-* (valódi kötőhangzó) – *-bb* (középfok jele). Ez utóbbinál a melléknévi kötőhangzója megegyezik a *-bb* előtti valódi kötőhangzóval.

A birtokos személyrag (személyjel) és határozószók *ē*-je

Igen gyakoriak a birtokos személyragos (személyjeles) főnevek, igenevek: *éltē, fülē, kezē, szemē* stb.; még *ō* magánhangzós szótag mellett is: *könyvē* (vö.: *könyvō* a Müncheni kódexben / Tatrosi másolatban); többes számú alakoknál is: *ujjpērcēi*; sőt alárendelő szóösszetételben: *fékēvesztēt, szemēfényē*. Annyira erős ez a fajta *ē*-zés, hogy a *kez-e-t* főnév megfelelő alakja: *kezē*. A személyragos (személyjeles) határozószóknál és más határozószóknál (igekötők-

nél) ugyanilyen a véghangzó: *belőlē, előttē, idē, összē, tőlē*.

Az egyes szám 3. személyű igealakok és a határozói igenév *ē*-je

Az alábbi szóalakok nem mindegyike fordul elő a *Pékó*ban. A fölállított rendszerben összesen hétféle igealak létezik, amelyeknél jelentkezik a szó végi zárt *ē*:

- kijelentő mód, múlt idő, tárgyias ragozás: (*ō*) szerettē (*azt*);
- feltételes mód, jelen idő, alanyi ragozás: (*ō*) szeretnē (*valamit*);
- feltételes mód, múlt idő, tárgyias ragozás: (*ō*) szerettē volna (*azt*);
- felszólító mód, tárgyias ragozás: (*ō*) szeressē (*azt*);
- igei igenév: (*az ō*) szerettē (*étel*);
- határozói igenév: szeretvē;
- elbeszélő múlt, alanyi ragozás: (*ō*) szeretē (*valamit*).

Egybeeső szóalakok

A köznyelvi helyesírás szerint egybeeső szóalakok általában megegyezhetnek az eÉR-beliéekkel, de *e* téren kevés összehasonlításra alkalmas példaanyagra találtam. Az eÉR-ben ezek a leggyakoribbak: (*ti*) *kértēk* – (*ōk*) *kértēk*; (cselekvő) *sejtētte* – (műveltető) *sejtētte*; (módhatározó raggal) *ügyesen* – (helyhatározó raggal) *ügyesēn*; (melléknévi) *nyírések* – (főnévi) *nyírēsēk*; *vēs, veszik, vet* igeik egybeeső alakjai.

Szóállományok

Elsősorban az alapszavak szerepelnek az egyes szócsoportokban, de képzett szavak is szemléltetik az *ē*-zést.

Korábban a példaanyagban és itt a szóállományokban fogatosított félkövér jelölés a nyelvi elem (szóalak, toldalak, tővéghangzó, kötőhangzó) eÉR-beli előfordulására utal.

1–5.: A zárt *ë*-s szavak magánhangzós szótagrendben

1. **Ē:** (38) ► **cséng(-bong)**, ész|ik-*ë*-**ën-ëv-**, **féd, fëst, këll, lëng, lësz-lën-lë-**, **mëgy-mën-më-**, **pëng, rëng, szëd, tësz-tën-të-**, **vësz-vën-vë-**, **zëng** ► **csënd-e-s, csëpp-ë-k** (*fn*), **ëgy-e-t** (*szn, ne*), **gyëp, lëtt-ë-** (*nép-név*), **mëny-e-k, mënny-e-t, nëm** (*fn*), **përc, rënd, sër, szëbb-e-t, szëgy-e-t, szëm, szër.** ► **-ë** (*kérdőszó*), **fël** (*hsz, ik*), **fënn, lë** (*hsz, ik*), **mëg** (*hsz, ik, ksz*), **në** (*hsz*), **nëm** (*hsz, tagadószó*), **së** (*ksz*), **sëm** (*ksz*), **të** (*nm*). **Ē-Ē:** ► **fëcsëg, përëg, rëcsëg** ► **përszël, rëndël.** ► **lëszën,** (*föl*)**fëdëz, rëndëz, rëpdëz, szërëz.** ► **fëgyënc**(telep), **hëgyës, këcsës, këgyës, kërësz, nëmës, rëndës, vërës.** ► **ëgyszër, fënnën, fëlëtt.** **Ē-Ē-Ē:** ► **kërsz-tël, szëndërég.** **Ē-Ē-E:** ► **szërëncse.** **Ē-Ē-X:** ► **kërsz-tül.** **Ē-Ē-X-E:** **ëgyszëribe, szërëncs-tlen.**

2. **Ē-E:** ► **ëhet, ëtet, lëngët, mëhet, pëngët, rëpül, rëszket, szërkeszt.** ► **rëttën.** ► **fëcske, fëlleg, hëtyke, mëzsgye, rëggel** (*hsz, fn*), **szërzet, zsëmlë, zsënge.** ► **ëgybe, ëgyes, ëgyes-**(ëgyedül), **szëmbe, szërte** (*hsz, ik*). **Ē-E-Ē:** ► **szërzetës.** **Ē-E-Ē-X:** ► **zëngedëzik.** **Ē-E-E:** ► **ëgyetlën, mënetel** (*fn*), **mënyecske, mënnyezet, rëngëtég** (*mn, szn, fn*). **Ē-E-X:** ► **ëgyedül, mënyegzõ, mënnyei.**

3. **Ē-X:** ► **bëcsül, lëndül.** ► **bëtü, fëlhõ, gyëngéd, gyëplõ, sërëny, szëgëny, szëk-rëny, szëlíd-e, szërëny-ë-k-e-t, vëvõ.** ► **mëgint, sënki, -szërü** (*mellëknëvkëpzõ*). **Idõtartam-váltakoztatók:** **Ē → Ē:** ► **dërëk** – **dërëk-a-** (*fn, mn*), **ëlëg** – **ëlëg-e.** **Ē → E:** ► **fëdël** – **fëdel-e,** **kënyër** – **kënyer-e.**

Ē-X-Ē: ► **fëcsërel.** ► **tëmërdëk.** **Ē-X-X:** ► **bëcsmërlõ, szëmõldõk.** **Ē-X-Ē-X:** **gyëngël-këdik, sërënykëdik.**

4. **E-Ē:** ► **hëlyëz, hemzsëg, lebëg, rëmëg, terëm** (*i*), **terëmt.** ► **embër, gyërëk, gyërmëk, këndër, mëstër, tëngëly, tëngër.** ► **eszës, fëszës, hëlyës.** ► **engëm, nekëd** – **nekëm** – **nektëk.** **E-Ē-E:** ► **emlëget, terëget, verëget.** ► **csërësznye.** ► **këmënce, szëlënce.** **E-Ē-E-E:** ► **engëdelmes, veszëdelmes.**

E-Ē-X-X: ► **csevërëszik.** **E-E-Ē:** ► **tekerëg.** ► **szelemën.** ► **veletëk.** **E-E-Ē-X:** ► **(fõl)kërekëdik, revësëdik, vërekëdik.** ► **këreskëdõ.** **E-E-X-Ē:** ► **tërebëlyës.** **E-X-Ē:** ► **merëszël, penëszës.** ► **belõlë** (*szëmëlyragos-szëmëlyjës határozoszó*), **elõttë** (*szëmëlyragos-szëmëlyjës határozoszó*). **E-X-Ē-X:** ► **emlëkëzik, këmënyëdik.** **E-E-E-Ē:** ► **nevezëtës.**

5. **X-Ē:** ► **csëpël, ërëz, hímëz, kërdëz, szëgyëll, tisztël.** ► **libëg, zizëg** stb. ► **ëbër, ëgër, nëmbër, Pëtër.** ► **dëlcëg** ► **ënék, kiës, kiszël, nëmët, pëntëk, tizën-** (*számn-ëvi elõtag*). ► **ëdës, ëkës, ëlës, hímës, hírës, hitvës, ízës, szëlës, színës, tërës.** ► **idë** (*hsz, ik*), **igën, mindën** (*nm*), **nëkëd, összë** (*hsz, ik*), **rëgën, rëgës(-rëgën)**, **tõlë** (*szëmëlyragos-szëmëlyjës határozoszó*).

X-Ē-Ē: ► **ënékës.** **X-Ē-Ē-X:** **ëlësëdik.** **X-Ē-E:** ► **intëget, keltëget, kërëget.** ► **titëket.** **X-Ē-E-E:** **illëdelmes.** **X-Ē-X:** ► **ëkësit, ërkëzik.** ► **tisztëssëg.** ► **mindënki.** **X-E-Ē:** ► **küzdelëm.** ► **tietëk.** **X-E-Ē-X:** ► **ëbredëzik, igyekëzik, incselkëdik, késlekëdik, (fël)növëkëdik, örövëdëzik.** **X-X-Ē:** ► **ërtëkës, szõvëtnëk.**

6–7.: Hangkivetõk és Vegyes hangrendûek
6. Hangkivetõk: **Ē → Ē:** ► **bërëk** – **bërkët, ëtëk, retëk.** ► **csëbër.** ► **selyëm, verëm** (*fn*). **Ē → E:** ► **ëzër** – **ëzër-e-k, kërëg, lëlëk**

– lelket, nyerég. ► **kégyelém. ► engedel-
lém – engedelm-e-t, segédelém, veszéde-
lém.**

7. Vegyes hangrendűek. Szinte mind zárt *Ě*-sek: ► **amély, amélyik, egyház, egymás, épilógus, gérända, gyertya, kannél, Ka-rész, léány, légott, lékvár, menyasszony, pëlénka, pelyva, plétykál, réá, réád, réám, rubél, szerda, szétu, télëfon, téstál, vërszta.** – Nagyon kevés vegyes hangrendű szó nyílt *E*-vel ejtendő: ► **ekkor, ekkora, templom.**

Az idegen szavak – mind a vegyes, mind a magas hangrendűek – néhányat kivéve zárt *ě*-vel érkeznek nyelvünkbe, így az észtt tulajdonnevek is: Annë, Hëdó, Hëmmo, Kirész, Mëroszk, Pëkó, Pëtsëri.

„A magyar helyesírás szabályai” 12. kiadásának álláspontjával ellentétben úgy tűnik,¹² hogy a **-szërű**-t továbbra is toldaléknak, képzőnek vagy képzőszerű utótagnak tekinthetjük, nem pedig szóösszetétel utótagjának. (Például a *nagyszërű* nem azt jelenti, hogy valakinek nagy a szëre...) Ám kivételesen besoroltam a megfelelő szócsoportba.

Összegzés

A *Pëkó* *ě*-zése az *ě*-s szótóállományt és a kötőhangzókat tekintve szinte teljesen megegyezik a zárt *ě*-zés általános rendszerével (az *eĚ*-rel). Némely szófajoknál és toldalékoknál viszont jóval bőségesebb az *ě*-zés: a határozószók, igekötők szó végi magánhangzói, az egyes szám 3. személyű birto- kos személyragjai (személyjelei), valamint az egyes szám 3. személyű igealakok (össze- sen hat) és határozói igenév szó végi hang-

jai. Fontos még megjegyezni, hogy a *Pëkó* *ě*-zése és az *eĚ* összehasonlításakor kide- rült: mind az egyezések, mind az eltérések – a toldalékolás tekintetében – rendszer- szerűek.

Pusztay professzor magyar nyelvű mű- fordításában ez a gazdag *ě*-zés alkalmas módon, a művészi megformálást erősítve érzékelteti a szetu nyelviségnek az észtt köz- nyelvtől való eltérését.

Rövidítések, jelölések magyarázata

E: nyílt *e* hangot tartalmazó szótag

Ě: zárt *ě*-t tartalmazó szótag

*eĚ*R = a zárt *ě*-zés általános rendszere; *e-ě*- rendszer; ezzel kapcsolatos; ennek meg- felelő hang, szóelem, szóalak stb.

ě-zés: a középzárt *ě* (rendszereszerű vagy szórványos) használata élőbeszédben vagy írásban

eĚ-zés: a nyílt *e* és a középzárt *ě* (rendszer- szerű) használata élőbeszédben vagy írásban

félkövér jelölés: Arra utal, hogy a nyelvi elem előfordul az *eĚ*-ben.

fn = főnév

hsz = határozószó

i = ige

ik = igekötő

magánhangzós szótagrend: a szóállomány besorolása az **Ě, E, X**, azaz az *ě*-s, *e*-s és egyéb magas magánhangzós (= **X**) szó- tagok sorrendjében, az egy szótagúaktól elindulva növekvő szótagszám szerint, egy alcsoporton belül betűrendbe állítva a megfelelő szavakat

mn = melléknév

ne = névelő

nm = névmás

szn = számnév

12 AkH, 2015. 46. p.: 92. szabály.

X: egyéb (nem nyílt e-t, nem zárt ë-t), általában magas magánhangzót tartalmazó szótag

- (telt háromszög) = A *Pékó* szókészletéből gyűjtött szóanyag háromféle alcsoportjának kezdőjele, általában ebben a sorrendben: ► igék. ► névszók és igenevek. egyéb szófajok.

Függelék

Igeragozás és igenevek Pusztay János *eë*-zésével. A szóalak félkövér jelölése: *eë*-zés szempontjából megegyezik a zárt *ë*-zés általános rendszerének, az *eëR*-nek a szóalakjával.

KIJELENTŐ MÓD

Jelen idő

Alanyi ragozás
szerteték, szeretsz (nézél), szeret szeretünk, szerették, szeretnek

Tárgyas ragozás

szertetem, szeretem, szereti szeretjük, szeretitek, szeretik

Múlt idő

Alanyi ragozás
szerttem, szerettél, szerett szerettünk, szerettetek, szerettek

Tárgyas ragozás

szerttem, szeretted, szerett szerettük, szerettétek, szerették

Jövő idő

Alanyi ragozás
szertni fogok, fogsz, fog, fogunk, fogtok, fognak

Tárgyas ragozás

szertni fogom, fogod, fogja, fogjuk, fogjátok, fogják

FELTÉTELES MÓD

Jelen idő

Alanyi ragozás
szertnék, szeretnél, szeretn szeretnék, szeretnétek, szeretnének

Tárgyas ragozás

szertném, szeretnéd, szeretné szeretnék, szeretnétek, szeretnék

Múlt idő

Alanyi ragozás
szerttem volna, szerettél volna, szerettél volna szerettünk volna, szerettétek volna, szerettek volna

Tárgyas ragozás

szerttem volna, szeretted volna, szeretté volna szerettük volna, szerettétek volna, szerették volna

FELSZÓLÍTÓ MÓD

Alanyi ragozás
szertesek, szeress-szeressél, szeress szeressünk, szeressétek, szeressenek

Tárgyas ragozás

szertessem, szeresd – szeresd, szeress szeressük, szeressétek, szeressék

TÖMÖRÍTŐ TEGEZŐ IGEALAKOK

(„Tégéd, titéket”; jelen, múlt feltételes és felszólító)

szertlek, szeretelek szeretnélek szeresselek

IKES IGERAGOZÁS (Csak egyes számban; kijelentő, feltételes, felszólító módban)

észem, észél, észik

ënném, ënnél, ënnék

ëgyem, ëgyél, ëgyék

IGENEVEK

Melléknévi igenév

szerető, szeretett, szeretendő

Igei igenév

szerettem (étel), szeretted, szeretted

szerettük, szerettétek, szerették

Határozói igenév

szeretvë, **szeretvén**

ELBESZÉLŐ MÚLT

Alanyi ragozás

szereték, szeretél, szeretë

szereténk, szeretétek, szeretének

Tárgyas ragozás

szeretém, szeretéd, szereté

szereténk, szeretétek, szereték

Tömörítõ tegezõ igealak

szeretélek

Ikes ragozás

ëvém, ëvél, ëvék

SZENVEDŐ IGEALAKOK

Kijelentő mód

Jelen idő

szeretteték, szerettetsz, szerettetik

szerettetünk, szerettették, szerettetnek

Múlt idő

szerettettem, szerettettél, szerettettél

szerettettünk, szerettettétek,

szerettettek

Feltételes mód

szerettetnék, szerettetnél, szerettetne

szerettetnénk, szerettetnétek,

szerettetnének

Felszólító mód

szerettesek, szerettessél, szerettessék

szerettessünk szerettessetek, szerettes-

senek